

kraj Prizrena (Glasnik srpskog naučnog društva 15, 283). I opatija Rtačka i monastir svetih Arhangjela zacijelo se nalaze na starom slavenskom svetištu Dobroga boga.

Nakon Peiskerove studije nema dvojbe, da su imena svih Crnih Gora na Balkanu slavenskog poganskog vjerskog podrijetla. Iznad ušća Valbone, blizu sredovječne znamenite carinarnice Svetog Spasa na Crnom (!) Drimu, nalazi se još danas arbanaska pokrajina Malzi, Malcija, koja u srednjem vijeku nosi jednako slavensko ime Crna Gora (1444, oppidum Dagni cum Satho et Cerna Gora veli Mali Ixii). Tu je jasno vidljiva Peiskerova trojaka kulisa: Sveti Spas (Sventovid), rijeka Crni Drin (postoji i Bijeli Drin!), a preko Crna Gora (brlog zloduha ili deve). Takovo što moći će se zacijelo dokazati i za Crnu Goru kraj Tirane, za Malziju-Tirans, za skopsku Crnu Goru, a i za današnju Crnu Goru (Montenegro, Karagh), nasljednicu srednovječne Zete. Prvotna ova Crna Gora, čije se ime stalo širiti tek u 15. vijeku, bila je posve sitan kraj oko današnjeg mjesta Katuni između Cetinja i Skadarskog jezera (v. Šufflay, Srbi i Arbanasi str. 33).

I sijelo slavne staro-srpske patrijaršije u Peći bez dvojbe je nadovezalo na starije pogansko dualističko svetište. To je divlje-romantička, teško pristupačna uvala među gudurama. Ta »peć«, kao i ona, što ju Peisker spominje kod Tremerja blizu Celja, isprva je bila Devina ili Vražja peć.

I arbanaski Mali Šent (Sveto brdo), gdje se u blizini nalazi glasovita sredovječna opatija sv. Aleksandra (Oroši), mora imati jednaku pogansku dualističku pozadinu. Ta drevna religiozna baza saradjuje kroz kršćanski sloj pri stvaranju hierarhičkih državnih ameba kod Crnogoraca (vladike) i Arbanasa u tursko doba. Za Mrkojeviće kod Bara pripovijeda Giustiniani (1553.), da stoje pod vodstvom popa Stefana, koji stanuje pod brdom kraj »Crne Pećine« (Šufflay, Srbi i Arbanasi 64.). Nakon Peiskerove studije posve je sigurno i to, da su bosanski Bogumili, preko Porfirogenetove Paganije, izravno sačuvali izvorne dijelove stare slavenske dualističke vjere.

(Obzor, Zagreb, 69/1928., br. 244, 2-3.)

Dr Milan Šufflay: ZARATUSTRU U CRVENOJ HRVATSKOJ

Prema fizikalnom znanju vrijeme je monodromo, jednosmjerno. Ono izgleda pozitivno, i ako je zastrta vrstnoća njegove biti time, što se ono u mehaničkim izrekama izraženo kao »tempus« ili »t« vazda javlja u drugoj potenci, dakle, pomnoženo samo sa sobom. Obrat ili reverzibilnost vremena je nemoguća. Prema Einsteinovoj naučnoj zamisli nije moguće ono, što je negda u svojoj mašti sanjao Flammarion, da bi se, naime većom brzinom od svjetla vrijeme dalo oku vidljivo preteći u svemiru, pak bi se sa stanovite svemirske točke moglo danas gledati događaje od prije tisuće godina u natrag, na primjer gibanje Cezarovih legija u Galiji. Jer brzina svjetla najveća je brzina tvarne sile, materijalne energije. Preko te brzine svaka konačna masa postaje neizmjenom, sve Einsteinove zasade ništetnima, irealnim.

Ipak postoji u Životu sila, sila drugoga svijeta, kojom obrat vremena postaje moguć, ili barem kojom se za sada može umišljeno u vremenu putovati u natrag, u smjeru negativnoga vremena »-t«. Ta integrirajuća, sakupljajuća sila drugoga svijeta jest pamćenje ili Mnema. Njoj u ovom, vidljivom svemiru odgovara sila teža ili gravitacija. Iz bezbroja duševnih pojava proizlazi, da Život ne zaboravlja ništa, baš ništa, da njegovom pomoću Mnema drugoga svijeta bilježi svaki dašak, gibanje svakoga praška; da je planetarni život jedno od sredstava, kojima ta velika sila drugoga svijeta bilježi svaki gubitak ovoga tvarnoga svemira. Njome se čovjek po vremenskim znakovima materije može gibati smjerom »-t«.

Sve većma raste pamćenje čovječanstva, sve dublje i jasnije prodire znanost u prošlost Zemlje, Života na njoj, čovječanstva. Sve oštrije znadu učenjaci: zvjezdoznanci, zemljoznanci, jezikoslovci i povijesničari čitati u vremenskim znakovima svemira. Jer u poprečnom rezu onoga što postoji, u »sankaru« kako bi rekli Indijci, sadržan je čitav uzdužni rez postajanja ili indijski »bhavo«. U zvijezdama i njihovom svjetlu udara u naše oči staro i mlado svjetlo; udara svjetlo zvijezda, kojih više nema ili koje su već utrnule. U slojevima kore zemaljske, pa u okameninama ili fosilima zabilježen je »bhavo« Zemlje i Života na njoj. Ljudski um čita te znakove i stavlja ih u tekuću vrpču, pa tako nastaje smotak ili film prošlosti i tako putuje Mnema u smjeru »-t«. I ljudski jezici, gledani sa mnemičkoga stanovišta, nisu drugo već vremenski znakovi, šarolik ili mozaik prerasličitih vremena. Kad ljudski um oštro uoči te znakove, rone iz njih čitavi propali svijetovi.

Čitav jedan takav propali svijet otkrio je i u svojoj knjizi zapisao na genijalan način, po jezičnim znakovima, po imenima mjesta i njihovom krajoliku praški profesor dr Jan Peisker. On je proučio staro slavensko vrijeme i nedvoumno ustanovio »koje su vjere bili stari Slovjeni prije krštenja«.

*

Prema Peiskeru stari su Slaveni bili sljedbenici dvojne ili dualističke vjere Zaratustri- ne, koja je davno prije Isusa iz Irana (Perzije) stigla na skitske, danas ruske, poljane, gdje su kroz tisućljeća seljački narodi čamili pod nemilosrdnim jarmom nomadskih osvajača. Ta je vjera priznavala dvije vrste bogova: dobre i zle.

Upirući se u pisane i izkopane spomenike, u živo gradoslovlje ili toponimiju oko hrama boga Sventovida na otoku Rujani (*Rügen*), pa na imena mjesta i gora u Alpa- ma, Beskidima i na Kvarnerskom otočju (*Teufelsmauer, Strašidelnik, Strašidlo, Dei- welsberg, Koboldsstock, Čertuv Mlyn, Crna gora, Veli bok, Himmel, Himmelreich, Peć, Hudič, Teufelsgraben*) — Peisker je iznio nacрте od 32 slavenska poganska sve- tišta. Sva su ta svetišta predočena kao klanci, i to uzki klanci sa tri vazda jednako smještene pozadine: 1. tekuća voda (bistrica), 2. bogu posvećena gora lijevo i 3. zlo- duhova pećina desno.

Kao glavni dokaz, da se tu doista radi o Zaratustrinoj ili Zoroastrovoj vjeri služe Peiskeru imena: *Djevin silaz, Djevin skok, Jungfernsteig, Jungfernsprung, Skoč-dje- vojka. »Devin«* je posvojni pridjev od *»deva«*, a ta riječ u Zendavesti, jeziku Zaratus- trinih svetih spisa označuje zloduha-đavla. Kad su Slaveni postali kršćani, izgubili su pojam deva = zloduh i postavili na njegovo mjesto pojam deva = djevojka. Za nacrt slavenskih svetišta Peisker je i izvornik našao na Iranu. To je klanac Mazdoran (*Maz- dah Ahura*), koji se već u 2. stoljeću poslije Isusa na Ptolomejskoj karti spominje kao planina Mazdoran oros, između Irana i turkomanskih pješčara. Taj klanac dijeli pla- ninu na dvije pole: lijeva se zove Ki-Mazdoran ili gora Mazdoran, a desna Kara-dagh ili Crna gora.

*

Peisker je dao putokaz, kako se i kod Slavena na Balkanu, koji su doseliv se sa sje- vera došli najprije u doticaj s kršćanstvom, mogu pronaći jaki i brojni spomenici Zo- roastrovoga seljačkoga poganstva. Pokazao je, kako je na sjeveru kod polabskih Sla- vena na mjesto poganskoga Sventovida stupio kršćanski svetac Sveti Vid (starosla- venski: *Sventi Vid*). Posve sličan razvoj morao se izvršiti i na Balkanu. Na to upućuje još danas veliko svetkovanje Svetoga Vida (Vidov dan) i Svetoga Jurja (Jurjev danak), koji je grčki pobjednik zmaja, zloduha, đavla ili Zoroastrovoga *»deve«*.

Nakon Peiskerovih otkrića nema dvojbe, da su imena svih Crnih gora na Balka- nu slavenskoga poganskoga vjerskoga podrijetla. I sijelo glasovite starosrbske patri- jaršije u Peći bez sumnje je nadovezalo na starije pogansko dualističko svetište. To je divlje privlačiva i teško pristupačna uvala među gudurama, koju su stari Dubrov- čani nazivali kadkad *»Forno«*, a leži na izlazu Pećske Bistrice iz uzkoga klanca u plodni kraj Bijeloga Drina. Sada je posve sigurno i to, da su bosanski Bogomili, Ba- bune ili Patareni preko Porfirogenetove Paganije izravno sačuvali izvorne dijelove stare dvojne vjere.

Iz neobičnog štovanja Svetoga Vida i Svetoga Jurja, iz imena Crne gore, Peći i Djevičinih stijena, iz spomena Paganije kod Porfirogeneta te iz cjelovite skupine Bo- gomila u Bosni i Hercegovini jasno proizlazi, da je glavna jezgra stare dualističke vjere u srednjemu vijeku bila između rijeka Neretve i Drina, u Staroj Duklji ili Crve-

noj Hrvatskoj, kako je naziva pop Dukljanin. Preslojivana sa svih strana latinskim i grčko-slavenskim kršćanstvom, ova Zoroastrova vjera u bogove dobra i zla još se u 15. vijeku osjeća u Herceg-Bosni. Moćne tragove ostavlja i ondje, gdje je sasvim raz- točena.

U staroj hrvatskoj cetinskoj župi spominje se 1091. mjesto Nebog, pa 1362. mjes- to Nebesa, a na otoku Korčuli 1426. mjesto Divin dolac. Godine 1422. može se u jednom dubrovačkom zapisu čitati, da je kod dračevačke granice pećina, sva zvana Bezbozi *»Un monticello petroso tutto quanto chiamato Besbossi«*, a na vrhu toga br- dašca nalazila se *»una chamenizza chiamata Besbogovo Coritto«*. I danas se tamo jed- no selo zove Bezboge, ali ne po porodici Bezbozi, kako to misli Grujić (*Konavli, Spomenik srpske akademije, svezak 66.*), već se ta porodica zove po brdašcu Bes- bog ili Bijesbog, gdje je bio brlog ili »korito« bijesa, zloduha ili *»deve«*. Takovo sijelo bijesova (*ignei serpentes*) spominje legenda Svetoga Vladimira na brdu Oblik, za- padno od Skadra.

U životopisu glasovitoga srbskoga pustinjaka Petra iz Koriše, koji je nešto prije Dušana Silnoga živio u tom mjestu, što se nalazi iztočno od Prizrena i imade spo- menuti Peiskerov krajolik, obširno se pripovijeda, da *»zmij«* sopće danju i noću bije- san sbog dolazka pobožnog muža, i da su tu *»besovi«* brojni poput pčela a laju poput psa. Priča o Petru iz Koriše najznačajniji je pogansko-kršćanski duševni proizvod go-

lemoga područja useljenika, koje je sezalo i preko Jadrana u Južnu Italiju. Bit toga kruga sačuvali su najdulje »krstjani« ili »patarini«, bogomilski samostanci, koji su prema kazivanju Orbinija imali svoje samostane u dolinama i zabitnim mjestima: »*habitarvano ne monasteri posti nelle valli o altri luoghi rimoti*«. Njihova glava bio je djed (*lo diedo*). Od davnoga sijela ovakovog djeda ili bogomilskog biskupa nosi ime srbski monastir Dečani (ime postalo od *dedcani*), osnovan od Stjepana Uroša III. godine 1330. Taj imade krajolik posve sličan kao i Peć i leži na izlazu Dečanske Bistrice iz klanca u široko područje Bijelog Drina.

(*Zlatni klas*, Zagreb, 1930., knj. I., sv. 1, 2-4.)

Dr Milan Šufflay: ZARATUŠTRA U CRVENOJ HRVATSKOJ. Predgovor budućoj Peiskerovoj knjizi.

Pod naslovom »*Koje su vjere bili stari Slovjeni prije krštenja?*« izašla je u »*Starohrvatskoj Prosvjeti*«, Nova serija 2 (Zagreb 1928) str. 55-86 studija praškog profesora dr. Jana Peiskera. Tu je on nepobitno dokazao, da su stari Slaveni bili sljedbenici dualističke religije Zaratuštrine, koja je iz Irana zarana stigla na ruske poljane. Upirući se u pisane i iskopane spomenike i živu toponimiju oko hrama boga Sventovida na otoku Rujani (Rügen), pa na imena mjesta i gora u Alpama i Beskidima i na Kvarnerskom otočju (Teufelsmauer, Strašidelnik, Strašidlo, Deiwelsberg, Koboldstock, Čertův Mlyn, Crna Gora, Veli bok, Himmel, Himmelreich, Peć, Hudič, Teufelgraben), Peisker je donio sheme od 32 slavenska poganska svetišta. Sva to svetišta predočuju nam se kao klanci, i to uski klanci sa tri vazda jednako postavljene kulise: 1. tekuća voda (bistrica), 2. bogu posvećena gora lijevo, 3. zloduhova pećina desno. Kao glavni dokaz, da se tu radi doista o Zaratuštrinoj religiji, služe Peiskeru imena: Djevin silaz, Djevin skok, Jungfernsteig, Jungfersprung, Skočdjevovka. Djevin je posesivni adjekat od »deva«, a ta riječ u Zendavesti znači »zloduha, djavla«. Kad su Slaveni postali kršćani, izgubili su pojam deva = zloduh, vrug i substituirali su na njegovo mjesto pojam »dêva« = djevojka. Za shemu slavenskih svetišta Peisker je našao i izvornik u Iranu. To je klanac Mazdoran (Mazdah Ahura), koji se već na Ptolomejskoj karti (drugo stoljeće po Kristu) spominje kao planina, Mazdoran oros između Irana i turkomanskih pjesčara. Taj klanac dijeli planinu na dvije pole: lijeva zove se Ki-Mazdoran, gora Mazdoran, desna Kara-dagh ili Crna Gora.

O tom Peiskerovom otkriću ja sam napisao prikaz u »*Obzoru*« 1928. 11. rujna. Taj je prikaz tako ushitio Peiskera (koji već dugo živi u Grazu), te mi je ponudio, da za njegovu buduću veliku monografiju o slavenskim poganskim svetištima napišem njemački predgovor. Kako će knjiga Peiskerova izaći možda tek za godinu dvije, ja ovdje hrvatski donosim dokumentiran zaključni dio tog predgovora.

Peisker je na temelju brojnih otkrivenih svetišta nepobitno i plastički dokazao, da su stari Slaveni bili sljedbenici Zaratuštrini i da se je ta nauka iz Irana golemom snagom proširila na eurazijske sjeverne poljane, gdje su kroz tisućljeća sesilni, seljački narodi stenjali pod nemilosrdnim jarmom vagilnih, nomadskih osvajača.

Nu Peisker je dao i putokaze, kako se i kod Slavena na Balkanu, koji su doseliv se sa sjevera došli najprije u doticaj s kršćanstvom, mogu pronaći jaki i brojni spomenici Zoroasterskog seljačkog poganstva. Pokazao je, kako je na sjeveru, kod polabskih Slavena namjesto poganskoga Svetnovida stupio kršćanski svetac Sveti Vid (staroslavenski: Svetni Vid). Što je ovomu svecu, koji je još kao dječak podnio mučeničku smrt pod carem Dioklecijanom, nedostajalo na jakoj ličnosti, to je nadokna-